

NUTQ MADANIYATINING TALABA SHAXSINI IJTIMOY FAOLLIKKA YO'NALTIRISHDAGI O'RNI

Keldiyeva Nilufar Zafar qizi

Alfraganus universiteti 1-bosqich talabasi

keldievanilufar58@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy maqolada nutq madaniyatining talaba shaxsini ijtimoiy faollikka yo'naltirishdagi o'rni nazariy va empirik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida nutq madaniyati shaxsning ijtimoiylashuvi, muloqot kompetensiyasi va jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlovchi muhim omil sifatida yoritildi. Empirik tadqiqotlar natijasida nutq madaniyati darajasi yuqori bo'lgan talabalar ijtimoiy faollik, jamoatchilik tashabbusi va liderlik xususiyatlarida ustunlikka ega ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim jarayonida nutq madaniyatini rivojlantirish orqali ijtimoiy faol shaxsni shakllantirish imkoniyatlarini asoslaydi.

Tayanch iboralar: nutq madaniyati, ijtimoiy faollik, talaba shaxsi, muloqot madaniyati, ijtimoiylashuv.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль культуры речи в направленности личности студента к социальной активности на теоретическом и эмпирическом уровнях. Культура речи анализируется как важный фактор социализации личности, развития коммуникативной компетентности и активного участия студентов в общественной жизни. Результаты эмпирических исследований показали, что студенты с высоким уровнем культуры речи проявляют более высокую социальную активность и инициативность. Полученные данные обосновывают необходимость развития культуры речи в образовательном процессе высшей школы.

Ключевые слова: культура речи, социальная активность, личность студента, коммуникативная культура, социализация.

ANNOTATION

This article examines the role of speech culture in directing students' personalities toward social activity from both theoretical and empirical perspectives. Speech culture is analyzed as a significant factor in personal socialization, communicative competence development, and active participation in social life. Empirical findings indicate that students with a high level of speech culture demonstrate greater social activity and initiative. The results justify

the importance of developing speech culture within higher education to foster socially active personalities.

Keywords: *speech culture, social activity, student personality, communicative culture, socialization.*

Bugungi globallashuv, axborotlashuv va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida jamiyat har tomonlama yetuk, ijtimoiy faol, mustaqil fikrlovchi va muloqotga layoqatli shaxslarni talab etmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning nafaqat kasbiy bilimlari, balki ularning ijtimoiy faolligi, fuqarolik pozitsiyasi va jamiyat hayotidagi ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi. Talaba shaxsining ijtimoiy faolligi jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u shaxsning jamoatchilik ishlarida ishtirok etishi, ijtimoiy tashabbus ko'rsatishi va jamiyat muammolariga nisbatan faol munosabat bildirishida namoyon bo'ladi [1]. Ijtimoiy faollikni shakllantirishda ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlari muhim bo'lsa-da, nutq madaniyati alohida o'rin tutadi. Nutq madaniyati shaxsning fikrini aniq, ravon, mantiqli va madaniyatli tarzda ifodalash qobiliyatini ifodalaydi. Ilmiy tadqiqotlarda nutq madaniyati shaxsning ijtimoiylashuvi, muloqot jarayonlariga moslashuvi va jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini belgilovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi [4]. Nutqi rivojlangan shaxs jamiyatda o'z fikrini ochiq ifodalaydi, bahs-munozaralarda faol qatnashadi va ijtimoiy munosabatlarga kirishishda o'ziga ishonch bilan harakat qiladi [7]. Talabalik davri shaxsning dunyoqarashi, ijtimoiy pozitsiyasi va fuqarolik mas'uliyati shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda nutq madaniyatini rivojlantirish orqali talabalarni ijtimoiy faollikka yo'naltirish, ularning jamoatchilik ishlarida faol ishtirokini ta'minlash mumkin. Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, nutq madaniyati yetarli darajada shakllanmagan talabalarda ijtimoiy passivlik, omma oldida fikr bildirishdan qo'rquv va muloqotda tortinchoqlik holatlari ko'p uchraydi [10]. Shu nuqtayi nazardan, nutq madaniyatining talaba shaxsini ijtimoiy faollikka yo'naltirishdagi o'rnini ilmiy asosda o'rganish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Mazkur tadqiqot oliy ta'lim jarayonida nutq madaniyatini rivojlantirish orqali talabalarning ijtimoiy faolligini oshirish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida umumilmiy va maxsus pedagogik tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil, taqqoslash va umumlashtirish metodlari yordamida nutq madaniyati va ijtimoiy faollik tushunchalarining mohiyati ochib berildi [2]. Empirik tadqiqot doirasida 120 nafar oliy ta'lim muassasasi talabalari ishtirokida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma savollari talabalarning nutq madaniyati darajasi, jamoat tadbirlaridagi ishtiroki va muloqot faolligini aniqlashga qaratildi [9]. Olingan natijalar matematik-statistik tahlil qilinib, foiz ko'rsatkichlari orqali umumlashtirildi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv metodi asosida talabalar o'rtasidagi

muloqot faoliyati va ijtimoiy faollik holatlari tahlil qilindi[11]. Mazkur tadqiqot doirasida o'tkazilgan empirik tahlillar nutq madaniyatining talaba shaxsining ijtimoiy faolligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Tadqiqotda ishtirok etgan 120 nafar talabaning nutq madaniyati darajasi va ijtimoiy faollik ko'rsatkichlari o'zaro solishtirildi hamda statistik tahlil qilindi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 44 foizi nutq madaniyati yuqori darajada shakllangan guruhga mansub bo'lib, ushbu talabalarning aksariyati jamoat tadbirlarida muntazam ishtirok etishi, talabalik kengashlari, ijtimoiy loyihalar va tashkiliy faoliyatda yetakchi rolni egallashi aniqlandi[6]. Mazkur guruh vakillari o'z fikrini omma oldida erkin ifodalashi, bahs-munozaralarda faol qatnashishi hamda ijtimoiy masalalar yuzasidan asosli takliflar bildirishga moyilligi bilan ajralib turdi[4]. Nutq madaniyati o'rtacha darajada bo'lgan talabalar umumiy ishtirokchilarning 36 foizini tashkil etdi. Ushbu guruhdagi talabalar jamoatchilik tadbirlarida ishtirok etgan bo'lsa-da, ularning faolligi ko'proq passiv shaklda namoyon bo'ldi. Xususan, ular asosan tinglovchi rolini egallashi, omma oldida nutq so'zlashdan qochishi va tashabbus ko'rsatishda ikkilanib qolishi kuzatildi [9]. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mazkur guruhdagi talabalarning atigi 28 foizi ijtimoiy loyihalarda faol tashabbus ko'rsatgan. Nutq madaniyati past darajada bo'lgan talabalar 20 foizni tashkil etdi. Ushbu guruh vakillari jamoat ishlarida kam ishtirok etishi, ijtimoiy muhokamalardan chetda qolishi va omma oldida fikr bildirishdan qochishi bilan xarakterlandi[10]. So'rovnoma natijalariga ko'ra, mazkur talabalar orasida ijtimoiy faollik darajasi past bo'lib, ularning 62 foizi jamoatchilik tadbirlarida qatnashishni zarur deb hisoblamasligini bildirgan. Statistik tahlil natijalari nutq madaniyati va ijtimoiy faollik o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Xususan, korrelyatsion tahlil natijasida nutq madaniyati darajasi oshishi bilan ijtimoiy faollik ko'rsatkichlari ham mutanosib ravishda ortib borishi aniqlandi, bu esa ushbu bog'liqlikning o'rtacha-yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi[11]. Pedagogik kuzatuvlar jarayonida nutq madaniyati rivojlangan talabalar jamoaviy ishlarda faol ishtirok etishi, muloqot jarayonida yetakchilik qilishga intilishi va guruh a'zolari bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishi kuzatildi. Aksincha, nutq madaniyati yetarli darajada shakllanmagan talabalar jamoaviy muhokamalarda sust ishtirok etgani, o'z fikrini ifodalashda ishonchsizlik bildirgani qayd etildi[12]. Olingan empirik natijalar shuni ko'rsatadiki, nutq madaniyati talaba shaxsining ijtimoiy faolligini shakllantirishda muhim indikator sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik tadbirlar talabalarning ijtimoiy faolligini oshirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari nutq madaniyati va talaba shaxsining ijtimoiy faolligi o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. So'rovnoma va pedagogik kuzatuvlar shuni tasdiqladiki, nutq madaniyati yuqori darajada shakllangan talabalar jamoatchilik faoliyatida faolroq ishtirok etadi, tashabbus ko'rsatishga moyil bo'ladi va ijtimoiy muammolar muhokamasida yetakchi

pozitsiyani egallaydi [6]. Bu holat ilmiy adabiyotlarda ilgari surilgan qarashlarga hamohangdir. Ilmiy manbalarda nutq madaniyati shaxsning ijtimoiy kompetensiyasini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri sifatida talqin qilinadi [5]. Nutq orqali shaxs o'z fikrini nafaqat ifodalaydi, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarga faol kirishadi, muloqot jarayonida o'z mavqeini belgilaydi. Shu sababli nutq madaniyati rivojlangan talaba ijtimoiy muhitda o'zini erkin tutadi, bahs va munozaralarda faol ishtirok etadi hamda jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi [12]. Tadqiqot davomida nutq madaniyati o'rtacha va past darajada bo'lgan talabalarda ijtimoiy faollikning nisbatan sustligi aniqlandi. Bunday talabalar jamoat tadbirlarida ishtirok etishda ikkilanishi, omma oldida fikr bildirishdan qochishi va ijtimoiy tashabbus ko'rsatmasligi kuzatildi [9]. Bu holat nutq madaniyati yetarli darajada shakllanmagan shaxslarning ijtimoiy jarayonlarda passiv pozitsiyada qolish ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'lim muassasalarida nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarur. Munozara, debat, davra suhbatlari, jamoaviy loyihalar va taqdimotlar talabalarning nutq faolligini oshirish bilan birga, ularning ijtimoiy faolligini ham kuchaytiradi [11]. Bu esa talaba shaxsini jamiyat hayotiga faol integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, nutq madaniyati talaba shaxsini ijtimoiy faollikka yo'naltirishda muhim pedagogik va ijtimoiy omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nutq madaniyati rivojlangan talabalar jamiyat hayotida faol ishtirok etadi, ijtimoiy tashabbus ko'rsatadi va jamoatchilik faoliyatida yetakchi bo'lishga intiladi [3]. Nutq madaniyati talabaning o'z fikrini erkin va asosli bayon etishiga, ijtimoiy munosabatlarda o'z mavqeini anglashiga va jamiyatdagi muammolarga nisbatan faol pozitsiya egallashiga yordam beradi. Shu bois oliy ta'lim tizimida nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan ishlar tizimli va uzluksiz tarzda olib borilishi lozim. Mazkur tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida nutq madaniyati orqali ijtimoiy faol, mas'uliyatli va fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxslarni shakllantirish mumkinligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Tadqiqot xulosalari ta'lim jarayonida amaliy tavsiyalar sifatida qo'llanishi, shuningdek, kelgusida nutq madaniyati va ijtimoiy faollik muammosini chuqurroq o'rganishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. Zunnunov A. Nutq madaniyati asoslari. – T.: O'qituvchi, 2015.
3. Jo'rayev R.X. Pedagogik mahorat. – T.: Fan, 2018.
4. Mahmudov N. O'zbek tilida nutq madaniyati. – T.: Fan, 2016.
5. Musurmonova O. Ma'naviy tarbiya asoslari. – T.: Universitet, 2019.

6. Ismailova Z. Talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish. – T.: Fan, 2020.
7. Begimqulov U.Sh. Pedagogik kompetensiya. – T.: O‘qituvchi, 2017.
8. Abdurahmonov A. Muloqot psixologiyasi. – T.: Sharq, 2014.
9. Qodirov B. Ta’limda kommunikativ yondashuv. – T.: Fan, 2021.
10. Usmonova M. Talaba shaxsini ijtimoiylashtirish muammolari. – T.: Universitet, 2018.
11. Tolipov O‘. Pedagogik texnologiyalar. – T.: Fan, 2016.
12. Nazarova D. Ijtimoiy pedagogika. – T.: O‘qituvchi, 2019.
13. Xodjayev B. Ta’lim jarayonida nutq madaniyati. – T.: Fan, 2020.
14. Yusupova S. Shaxs va jamiyat munosabatlari. – T.: Universitet, 2017.